

УДК 314.151.3-054.73

Надрага В.І., канд. наук держ. упр., доцент, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України

ПРОБЛЕМИ ВИМУШЕНОЇ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ «СУСПІЛЬСТВА РИЗИКУ»

У статті в контексті теорії «суспільства ризику» У. Бека розкрито новітні тенденції вимушеної міграції в Україні. Під основними ознаками вимушеності запропоновано розуміти відсутність позитивної мотивації для переміщення, а також зміну умов проживання, за якої виникає реальна загроза безпеці життєдіяльності за відсутності близької перспективи нормалізації ситуації. Наслідки гуманітарної катастрофи на Сході країни матимуть довготривалий характер, тому першочерговим завданням є вироблення основ єдиної державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб. Необхідне вироблення двох різних підходів до розселення і працевлаштування: для осіб, які не схочуть змінювати теперішнє місце проживання, та для осіб, які після нормалізації ситуації планують повернутися до свого краю.

Ключові слова: соціальні ризики, внутрішньо переміщена особа, вимушена міграція, адаптаційні стратегії.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми вимушеної внутрішньої міграції досить гостро постала внаслідок російської агресії в Криму та подій на Сході України. Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачено, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає на території України, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Міграційні процеси в Україні завжди були об'єктом глибокого наукового аналізу, однак проблема вимушеної міграції в теперішньому її вигляді є абсолютно новою і малодослідженою. Подібні проблеми вже мали місце в Азербайджані, Вірменії, Грузії, Молдові, але в Україні вони мають власну специфіку. Крім теоретичної значимості відповідні дослідження є визначальним чинником вироблення державної міграційної політики та фактором формування громадської думки і суспільних настроїв.

Аналіз останніх публікацій. Цілком слушною видається позиція О. Макарової, яка вважає, що відсутність реальних перспектив щодо припинення бойових дій найближчим часом та швидкого відновлення контролю держави над цими територіями зумовлює необхідність прийняття програм щодо соціальної підтримки та адаптації переміщених осіб на територіях їх розміщення, а також заходів щодо протидії можливим негативним соціально-економічним наслідкам для територій-реципієнтів. Політика щодо внутрішньо переміщених осіб має забезпечити баланс між інтересами місцевих громад та необхідністю створення гідних умов для життя і праці постраждалих осіб. Програма реінтеграції для вимушено переміщених осіб має бути спрямована не лише на підтримку зайнятості для переселенців, але й сприяти соціально-економічному розвитку місцевих громад шляхом використання наявного людського потенціалу переміщених осіб: їх доволі високої соціальної та територіальної мобільності, економічної активності, інтелектуального та демографічного потенціалу [1, с. 175].

І. Войналович, М. Кримова, Л. Щетініна, досліджуючи проблеми зростання чисельності внутрішніх переселенців зі східних регіонів України та АР Крим у різних аспектах у контексті зарубіжного досвіду, зазначають, що соціальні наслідки перебування окремих територій в окупації та проведення антитерористичної операції наразі справляють значний вплив на соціально-економічний розвиток держави. Вони ж зумовлюють велику кількість вимушених переселенців та актуалізують питання захисту їх прав, створення належних умов їх життєдіяльності в регіонах розселення. Загострення проблем тимчасових переселенців і дослідження зарубіжного досвіду в їх вирішенні свідчать про необхідність негайних дій держави щодо формування законодавчої бази з ряду питань, а саме: надання таким особам статусу вимушеного переселенця, отримання житла, забезпечення прав зайнятості, соціального забезпечення (освіта, охорона здоров'я і т. д.), створення умов повернення до попередніх місць проживання тощо [2].

В. Воронкова, виходячи з філософського аналізу політичних подій в Україні, приходить до висновку, що загальний рівень динаміки соціальної напруги в країні сьогодні досяг крайніх меж і залишається на рівні високих показників. На її думку, в поняттях «ризик» і «кризи» кристалізуються проблеми сучасного соціуму, в яких зосереджуються всі протиріччя цивілізації в одне ціле. Водночас у сучасній епосі глобалізації постійним явищем кризового соціуму є екзистенціальні ризики внаслідок процесів, які призвели технічні засоби забезпечення життєдіяльності до аварійного стану, оскільки сучасні міста є стресогенними, кордони – конфліктними, управління – кризовим; у містах і регіонах, де йде війна, немає хліба, води і необхідних матеріальних продуктів [3, с. 16–17].

Метою статті є розвиток методологічних засад дослідження проблем вимушеної міграції в світлі подій в Україні в контексті теорії соціальних ризиків.

Основні результати дослідження. Однією з ключових ознак «суспільства ризику» є трансформація звичних середовищ існування людей у ризикогенні. У. Бек стверджує, що індустріальне суспільство поступається місцем новій фазі розвитку сучасного суспільства – суспільству ризику. Він переконує, що на зміну конфліктам з приводу благ прийшли конфлікти з приводу ризиків. Політичні та економічні інститути, які створюють ризики, віддалили людей від категорії впевненості, традиційного параметра індустріального суспільства. Відбувся радикальний перехід від першої стадії сучасності, в якій захист людині гарантувала національна держава до другої, яка характеризується загальною небезпекою [4, с. 20]. У загальному вигляді соціальний ризик можна представити у вигляді можливості настання негативних наслідків для розвитку людських цінностей внаслідок тих чи інших подій. У цьому випадку йдеться про ймовірнісний характер ризику. Проте ризик можна визначити як потенційну можливість загрози майбутніх фізичних, психологічних, соціальних втрат, що зумовлюються об'єктивним рішенням. Як далі стверджує У. Бек, у «суспільстві ризику» в процесі виробництва ризиків виникає «ефект бумеранга», коли негативні наслідки прийнятих рішень у кінцевому рахунку поширюються на тих, хто ці рішення приймав. Тобто особи, які продукують ризики, рано чи пізно самі стають споживачами цих ризиків [5, с. 158–164].

Розглядаючи українське суспільство в контексті концепції «суспільства ризику», необхідно зазначити, що його стан протягом останніх років виступає основним фактором ризиків і небезпек, які загрожують нормальній життєдіяльності громадян. Причину такої ситуації досить точно сформулювала О. Балакірева, яка вважає, що замість того, щоб сприяти прогресу, «недореформована» інституційна система гальмує розвиток країни. Протягом усього періоду «переходу» чи трансформації відбувається процес формування різних соціальних структур, встановлення взаємозв'язків, пошук балансу в соціальному просторі, розмежування інтересів різних суспільно-політичних сил. Паралельно відбуваються про-

цеси соціалізації (ресоціалізації), пошуку ідентичності, самовизначення громадян, що нині проявляється широким спектром суперечливих, нерідко радикальних, настроїв [6, с. 7].

Сьогодні в теоретичних моделях суспільства досить часто на перший план висуваються його динамічні, а не статичні властивості, що стає особливо актуальним для українського соціуму. Так, виходячи з теорії, запропонованої С. Московічі, суспільство – це система динамічних відносин, дещо аморфне, безперервно мінливе і тому зіставне з психікою, з динамізмом пристрастей і вірувань, що відображає сутність душевного життя реальної людини. «Суспільство всюди народжується зсередини, неначе із пристрастей, що виходять із кожного з нас, зшитих воедино безліччю вчинків у безлічі ситуацій. Для того, щоб повірити в реальність групи і її цілей, необхідно перед цим повірити в силу її ілюзій, емблеми чи символу, які її представляють. Суспільство, яке не дотримується цих правил, яке відхиляється від них, ослаблюється, розпиляється, втрачає вплив на своїх членів. Ніщо не з'являлося в ході нашої історії такого, що не створювало б священних предметів і не прагнуло б за всяку ціну їх нав'язати» [7, с. 29, 44].

З іншого боку, розвиток сучасних інформаційних технологій зумовив значний вплив засобів масової інформації на суспільну свідомість, що призвело, за влучним виразом Е. Гідденса, до втрати «кокону основоположної довіри», тобто втрати унікальності кожної людини. Внаслідок цього виникає так званий феномен «одинокого натовпу», тобто самотності в натовпі, скупчення роз'єднаних людей, які управляються іншими людьми в якісно нових, критичних обставинах [8]. Тривале перебування у стані такого «натовпу» породжує масову катастрофічну свідомість [9], одним з факторів виразу якої стають соціальні катастрофи і, як наслідок, вимушені масові переселення.

Усі суб'єкти соціального процесу можуть виступати в ролі джерела, споживача чи носія ризиків. На сьогодні поширеною є думка, що мігранти становлять новий елемент соціального середовища, який зменшує загальний рівень захищеності різних груп приймаючого населення і виступає джерелом ризиків різного типу [10, с. 61]. Ризики міграційних процесів породжуються рішеннями інституцій, що регулюють міграцію, мігрантами та приймаючим населенням. Владні структури, приймаючи такі рішення у сфері регулювання міграційних процесів, які не враховують можливі негативні наслідки для суб'єктів реалізації та недостатню захищеність цих суб'єктів від такого управлінського впливу, виступають джерелом ризиків як для вимушених мігрантів, так і для приймаючого населення. Мігранти та приймаюче населення виступають споживачами міграційних ризиків, стосовно одні одних – носіями цих ризиків.

Проблема вимушеної міграції має не лише кількісний, але й часовий вимір. Зараз в Україні налічується найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб у Європі з часів завершення Другої світової війни. За різними оцінками, понад мільйон мешканців Донецької, Луганської областей та АР Крим вимушено змінили місце проживання; половина з них – діти, інваліди та особи похилого віку. Більшість вимушено переселених осіб географічно розташовані у районах, що близькі до їхніх домівок і перебувають під контролем українського уряду. Значна кількість вимушено переселених осіб також переїхала до першої лінії областей, прилеглих до Донбасу, – Харківської, Дніпропетровської та Запорізької. Те, що переселенці залишаються неподалік від дому, означає, що вони прагнуть підтримувати тісні зв'язки із залишеними вдома членами сімей та турбуються про долю майна, а також передбачають для себе можливість повернення. Зараз у цих регіонах кількість місць для можливого розселення зменшилася, але, незважаючи на наявність місць для проживання на Заході України, більшість вимушено переселених осіб не хочуть їхати через усю країну, щоб скористатися з таких можливостей розміщення.

Масова міграція населення всередині країни пов'язана з низкою особливих проблем, які виникають як у самих внутрішньо перемішених осіб, так і в суспільстві в цілому – відбувається абсолютне спрощення поведінки людини заради виживання, однак це породжує загальну невизначеність у суспільних відносинах. Відсутність реальних перспектив щодо відновлення у найближчій перспективі контролю держави над тимчасово окупованими територіями зумовлює необхідність вироблення адекватних адаптаційних стратегій.

Насамперед, треба зазначити, що, на відміну від добровільної міграції, коли соціальний статус особи у більшості випадків покращується, результатом вимушеної міграції є значне його погіршення та часткова чи повна втрата добробуту та раніше отримуваних доходів. Під вимушеністю ми розуміємо відсутність позитивної мотивації для переміщення, а також зміну умов проживання, за якої стає неможливим нормальна життєдіяльність чи виникає реальна загроза безпеці за відсутності перспективи нормалізації ситуації. Центральним елементом адаптації виступає її мета, виходячи з якої суб'єкт знаходить вихід із стану конфлікту із зовнішнім середовищем. Активна стратегія адаптації передбачає прагнення суб'єкта змінити середовище, пасивна – підкорення життєвим обставинам. Виходячи з результатів дослідження Д. Канемана та А. Тверські, можливий ще один варіант поведінки людини за умов ризику і невизначеності – це так званий «феномен асиметрії», внаслідок дії якого людина приймає ряд несумісних рішень, частина з яких на перспективу спрямовані на досягнення виграшу та рішень, що мають на меті уникнення програшу [11].

Для оцінки адаптаційних стратегій вимушених переселенців можна застосувати теорію, запропоновану J. Gullahorn. В основу покладено гіпотезу щодо відповідності протікання адаптації деякій U-подібній кривій, окремі частини якої відтворюють етапи цього процесу:

- перший етап, що характеризується оптимістичними очікуваннями та надіями на майбутнє;
- другий етап характеризується зростанням негативного впливу середовища на людину, що викликає в неї стан депресії та розчарування;
- третій етап характеризується максимальним проявом симптомів безпорадності та виникненням психосоматичних розладів;
- четвертий етап супроводжується появою оптимізму, відчуттям задоволеності і інтегрованості до нових умов;
- п'ятий етап завершується повною адаптацією індивіда.

Разом з цим частина вимушених переселенців не зможуть (чи не захочуть) повністю адаптуватися до нового середовища і після нормалізації ситуації повернутися на попереднє місце проживання. Там їх чекають нові проблеми реадаптації, які знову повторюють U-подібну криву [12].

Розглядаючи відмінності між добровільною та вимушеною міграцією, Л. Корель зазначає, що у випадку добровільної міграції спочатку, як правило, у суб'єкта адаптації виникає позитивна установка на нове явище, тобто відбувається адаптація свідомості, а потім уже нова адекватна форма поведінки. Або ж особа поступово змінює звичні стандарти поведінки, особливо не переймаючись сутністю довколишньої дійсності, а з часом відбувається кореляція її свідомості. Вимушені адаптації виникають у тих середовищах, які жорстко диктують свої умови адаптації, – в особі виникає негативна установка на освоєння нових явищ, вона вимушена вибудовувати свою поведінку в незнайомому середовищі. Розподіл адаптаційних стратегій за добровільністю чи вимушеністю є ключовим в установках особи на успішність пристосування до нових умов [13, с. 138].

Досить важливою також є детермінація економічної активності працюючого населення, яка формує різні системи ціннісних орієнтацій людей, впливає на рівень готовності до підприємництва. Установки та орієнтації щодо відкриття власної справи, а також оцінки спроможності займатися підприємницькою діяльністю значною мірою залежать від рівня

матеріального становища населення. Потенційна готовність створити власне підприємство, відкрити свою справу серед бідних прошарків є у 5 разів нижчою, ніж у групи з матеріальним становищем, вищим за середнє, та в 4 рази – із середнім рівнем добробуту. Бідний прошарок має низькі можливості адаптації до сучасного соціального середовища і за цих умов перебуває в стані очікування та не починає активних дій задля поліпшення добробуту. Встановлено, що чим вищим є добробут соціальної групи, тим вищими є оцінки спроможності займатися підприємницькою діяльністю. Зазначене питання набуває ваги серед населення працездатного віку у зв'язку з низхідними процесами мобільності за матеріальним становищем [14].

Виходячи з результатів дослідження «Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них», яке проводилося у січні 2015 р. МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я», першочерговими потребами цієї категорії осіб є: фінансова (потреба у працевлаштуванні) – 69,5%; гуманітарна (їжа та одяг) – 65,7%; житлова – 62,8%; медична – 49,8%; соціальна – 13,5%; психологічна – 11%; юридична – 11%; культурна – 7,3%; політична – 6,2%. Відповіді вимушених переселенців щодо їхніх потреб, які задовольняються на низькому або недостатньому рівні, розподілилися таким чином: фінансова (працевлаштування) – 45%; житлова – 41,2%; гуманітарна (їжа, одяг) – 34,5%; медична – 28,3%; соціальна (участь у житті громади, толерантне ставлення з боку громадян, рівний доступ до благ і можливостей у соціумі) – 17%; політична (участь у політичному житті держави, прийняті рішення, законотворчій діяльності) – 14,2%; юридична (захист прав, представництво інтересів у суді, юридичні консультації) – 13,4%; психологічна та культурна – по 9,7% [15].

У ситуації невизначеності і неясності, навіть стосовно найближчих перспектив, для примусово внутрішньо переміщених осіб найбільш актуальною проблемою стає пошук своєрідного оптимуму між адаптаційною стратегією виживання та установкою індивідуума на активні дії з метою повноцінної участі в трудовій діяльності. Саме праця слугує не лише джерелом матеріальних статків, необхідних для підтримки життєдіяльності, але й засобом задоволення соціальної потреби в самовираженні. Однак напруга на місцевих ринках праці через істотне збільшення пропозиції робочої сили за рахунок вимушених переселенців не дає можливостей задоволення цієї потреби. Так, за результатами соціологічного дослідження «Оцінка потреб внутрішньо переміщених жінок та осіб похилого віку в Україні», проведеного Українським інститутом соціальних досліджень імені О. Яременка, допомоги від державних органів у працевлаштуванні після переїзду потребували 40,8% респондентів, а отримали її лише 13,3%.

Щодо осіб, які залишилися на неконтрольованій українською владою території, то, на нашу думку, домінування процесу продукування ризиків (обстрілів, бомбардувань) зумовлює специфічне переродження суспільних інституцій та взаємовідносин з ними. З часом, така ситуація призведе до подальшого витіснення значної частини населення, яке зараз залишається орієнтованим на нормальні умови зайнятості, а їх місце в регіоні займуть представники різного роду кримінальних структур і маргіналізовані верстви. Самоорганізація населення також набуватиме специфічних форм, серед яких можна виділити: створення злочинних співтовариств, організацію посередницьких послуг між ворогуючими сторонами, а також супротив представникам самопроголошеної влади. Підтвердженням початку реалізації одного з наведених сценаріїв може слугувати твердження голови правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенка, який заявив в інтерв'ю одному з каналів телебачення: «Протягом останнього року на Донбасі сформувалася ціла воєнна каста, насамперед, з місцевих. Це люди, для яких війна – стиль життя і заробітку. Ці люди вже не повернуться в шахти чи на заводи, і таких людей вже декілька тисяч. Це нова реальність Донбасу». Дійсно, як засвідчує світова практика, спільноти такого типу майже не піддаються реабілітації, у кінцевому рахунку, їх потрібно буде просто ізолювати в установленому законодавством порядку.

Останній сценарій (приховані методи боротьби), на нашу думку, буде втілюватися поступово, в процесі зростання невдоволення основної частини населення окупаційними, бандиськими формами і методами регіонального управління.

Висновки. В умовах ризикогенного суспільства державна політика має спрямовуватися на цінності й інтереси людини, які є більш важливими, ніж, скажімо, плюралістична демократія і ринкова економіка. Це цінності життя кожної людини (самоцінності життя кожної окремо взятої людини), захист її гідності, збереження громадянського миру та злагоди. Суспільство, як відомо, само по собі культивує й утверджує цінності свободи та відповідальності, які в економічній сфері утворюють ринок, у політичній – демократію і плюралізм, у соціальній – самодостатню особистість [16].

Таким чином, сьогодні основні зусилля уряду повинні концентруватися на розробці та ефективному упровадженні Стратегії соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, яка передбачатиме, насамперед, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб в соціум, тобто створення нових робочих місць та будівництво повноцінного житла. Сьогодні настав час впроваджувати більш ґрунтовні програми, які матимуть не коротко-, а середньостроковий характер не лише за часом реалізації, а й за строком отримання результатів. Стратегія має бути спрямована не тільки на підтримку зайнятості для вимушених переселенців, але й сприяти соціально-економічному розвитку місцевих громад шляхом використання наявного людського потенціалу переміщених осіб: їх доволі високої соціальної та територіальної мобільності, економічної активності, інтелектуального та демографічного потенціалу. Поряд з максимальним залученням переселенців до суспільного життя територій їх тимчасового перебування, необхідно через ЗМІ та інші можливості всіляко запобігати упередженому сприйняттю переселенців місцевим населенням виключно як осіб, налаштованих на сепаратизм.

Щодо наших громадян, які залишаються на тимчасово окупованій території, то поки що може йтися про політичне урегулювання конфлікту, їх матеріальну та інформаційну підтримку у межах наявних на сьогодні можливостей, із наступним поверненням до нормальних умов життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. *Макаров О.В.* Соціальна політика в Україні : моногр. / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
2. *Войналович І.А.* Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан і реалізація їх прав в Україні [Електронний ресурс] / І.А. Войналович, М.О. Кримова, Л.В. Щетініна // Інституційний репозитарій КНЕУ. – Режим доступу : <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf>
3. *Воронкова В.Г.* «Общество риска» как следствие кризиса современной цивилизации в глобальном измерении / В.Г. Воронкова // Гуманітар. вісн. ЗДІА. – 2014. – № 58. – С. 13–24.
4. *Beck U.* World risk society / U. Beck. – Malden, MA : Polity Press, 1999.
5. *Beck U.* World at risk / U. Beck. – Cambridge, UK : Polity, 2009.
6. *Балакірева О.М.* Науковий аналіз і доказове обґрунтування – успіх стратегій розвитку та конкретних дій / О.М. Балакірева // Укр. соціум. – 2014. – № 3 (50). – С. 7–9.
7. *Московичи С.* Машина, творящая богов / С. Московичи. – М. : КСП+: Центр психологии и психотерапии, 1998. – 559 с.
8. *Riesman D.* The lonely crowd / Riesman D., Denney R., Glazer N. – New Haven : Yale univ. pr., 1978.
9. *Shlapentokh V.* Public and private life of the soviet people : Changing values in post-Stalin Russia / V. Shlapentokh. – New York; Oxford : Oxford univ. press, 1989. – 281 p.

10. Шлыкова Е.В. Социальная приемлемость нововведений миграционного законодательства / Е.В. Шлыкова // Социол. исслед. – 2008. – № 2. – С. 56–65.
11. Kahneman D. Choices, values and frames / Kahneman D., Tversky A. – New York : Russell sage Foundation, 2000.
12. Gullahorn J. An Extension of the U-Curve Hypothesis / Gullahorn J., Gullahorn J. // Journal of Social Issues, 1963. – 19 (3). – P. 33–47.
13. Корель Л.В. Социология адаптации: вопросы теории, методологии и методики / Л.В. Корель. – Новосибирск : Наука, 2005. – 318 с.
14. Вплив економічних перетворень на процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві : НДР ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України – № 0110U004381.
15. Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lhsi.org.ua/images/2015/Doslidzhennya_VPO_LHSI2015.pdf.
16. Недюха М. Україна в контексті соціології ризику [Електронний ресурс] / М. Недюха. – Режим доступу : <http://ualogos.kiev.ua>.

References

1. Makarova O. *Social'na polityka v Ukraini: monogr.* [Social policy in Ukraine: monograph.]. Kyiv, Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2015, 244 p. [in Ukrainian]
2. Voinalovych I., Krymova M., Shchetinina L. *Vymusheni pereselentsi: zarubizhnyi dosvid, stan i realizaciya ikh prav v Ukraini* [Internally displaced persons: international experience, status and implementation of their rights in Ukraine]. Instytutsiinyi repozytarij KNEU, 2014, available at: <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf> [in Ukrainian]
3. «Obshchestvo riska» kak sledstvie krizisa sovremennoi tsivilizatsii v global'nom izmerenii [«The risk society» as a consequence of the modern civilization crisis in the global dimension]. Gumanitarnyi visnyk ZDIA, 2014, No. 58, pp. 13–24 [in Russian]
4. Beck U. World risk society. Malden, MA, Polity Press, 1999.
5. Beck U. World at risk. Cambridge, UK, Polity, 2009.
6. Balakiryeva O. *Naukovyi analiz i dokazove obgruntuvannya – uspikh strategii rozvytku ta konkretnykh dii* [Scientific analysis and evidence-based rationale for the success of development strategies and specific actions]. Ukrain's'kyi sotsium – Ukrainian Society, 2014, No. 3 (50), pp. 7–9 [in Ukrainian]
7. Moskovichi S. *Mashina, tvoryashchaya bogov* [Gods making machine]. Moscow, KSP+: Centr psihologii i psihoterapii, 1998, p. 559 [in Russian]
8. Riesman D., Denney R., Glazer N. The lonely crowd. New Haven: Yale Univ. Pr., 1978.
9. Shlapentokh V. Public and private life of the soviet people: Changing values in post – Stalin Russia. New York; Oxford, Oxford univ. press, 1989, 281 p.
10. Shlykova E. *Sotsial'naya priemlost' novovvedenii migratsionnogo zakonodatel'stva* [Social accessibility of innovations in migration legislation]. Sociologicheskie issledovaniya – Sociological Studies, 2008, No. 2, pp. 56–65 [in Russian]
11. Kahneman D., Tversky A. Choices, values, and frames. New York: Russell sage Foundation, 2000.
12. Gullahorn J., Gullahorn J. An Extension of the U-Curve Hypothesis. Journal of Social Issues, 1963, No. 19 (3), pp. 33–47.
13. Korel' L. *Sotsiologiya adaptatsii: voprosy teorii, metodologii i metodyky* [Sociology adaptation: theory, methodology and techniques]. Novosibirsk: Nauka, 2005, p. 318 [in Russian]

14. NDR Derzhavnoi ustanovy «Instytut ekonomiky ta prognozuvannya NANU» «Vplyv ekonomichnyh peretvoren' na protsesy sotsial'noi mobil'nosti v suchasnomu ukrains'komu suspil'stvi» [The impact of economic reforms on the processes of social mobility in modern Ukrainian society]. No. 0110U004381 [in Ukrainian]
15. *Otsinka potreb vnutrishn'o peremishchenyh osib v Ukraini ta poslug dlya nykh* [Needs assessment of internally displaced persons in Ukraine and services for them], available at: http://www.lhsi.org.ua/images/2015/Doslidzhennya_VPO_LHSI2015.pdf.
16. Nedyuha M. *Ukraina v konteksti sotsiologii ryzyku* [Ukraine in the context of the sociology of risk], available at: <http://ualogos.kiev.ua>.

Отримано 12.03.15

Надрага В.И., канд. наук государственного управления, доцент, ведущий научный сотрудник Института демографии и социальных исследований НАН Украины (Киев)

ПРОБЛЕМЫ ВЫНУЖДЕННОЙ ВНУТРЕННЕЙ МИГРАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ «ОБЩЕСТВА РИСКА»

В контексте теории «общества риска» У. Бека раскрыты новые тенденции вынужденной миграции в Украине. В качестве основного признака вынужденной миграции предложено отсутствие позитивной мотивации для переезда, а также изменение условий проживания, при которых возникает реальная угроза безопасности жизнедеятельности с отсутствием близкой перспективы нормализации ситуации. Сегодня проблема вынужденных переселенцев является реальной угрозой национальной безопасности Украины. Последствия гуманитарной катастрофы на Востоке страны будут иметь долгосрочный характер, поэтому первоочередным заданием выступает выработка единой государственной политики в отношении внутренне перемещенных лиц. Необходимо выработать два разных подхода к расселению и трудоустройству: для лиц, которые не планируют менять нынешнее место проживания, а также для лиц, которые после нормализации ситуации возвратятся.

Ключевые слова: социальные риски, внутренне перемещенное лицо, вынужденная миграция, адаптационные стратегии.

Nadruga V.I., PhD. (Public Administration), Associate Professor, Ptoukha Institute of Demography and Social Studies, National Academy of Science of Ukraine (Kyiv)

PROBLEMS OF FORCED INTERNAL MIGRATION IN THE CONTEXT OF THE «RISK SOCIETY» CONCEPT

In the context of U. Beck's «risk society» theory, the latest trends of forced migration in Ukraine have been revealed. It has been suggested to consider the lack of positive motivation for moving and changing of environmental conditions under which there is a real threat to the security of vital activity in the absence of close perspective for normalization of the situation as the main features of constraint. Now the problem of forced migrants endangers the national security of Ukraine. The consequences of the humanitarian catastrophe in the East will have a long-lasting nature because the primary task is to develop the foundations of the state policy for internally displaced persons. It is necessary to develop two different approaches to settlement and employment, for those who do not plan to change their current residence and for people who come back after normalization of the situation.

Keywords: social risks, internally displaced person, forced migration, adaptation strategies.